

SOSIAL-İQTİSADI VƏ EKOLOJİ İNFORMASIYANIN ƏHƏMIYYƏTİ VƏ QURULUŞU

Leyla Abasova

f ls f t Univeristetinin
n llimi
Sg.leyla@gmail.com

Sosial-iqtisadi və ekoloji informasiyanın əhəmiyyəti və quruluşu

Xülasə: M qal d iqtisadi v h miyy ti
sasl kild lif sah l rinin inki
yeni-yeni elm sah l b sind informa-
siya m nb l rinin z nginl sin t ekoloji elm
sah l rind n yenilikl r ld etm hiyy ti-
ni d rk etm nm tisadi v
eko tic sind yaranan z lioqrafik m nb l -
h miyy t k sb etdiyini vur la

Значение и структура социально-экономической и экологической информации.

Резюме:

-
-
-
-
-
-

The importance and structure of socio-economic and environmental information.

Abstract: This article clearly defines the essence of economic and environmental information in our modern time. It is also noted here that the development of various fields of science is the basis for the creation of new scientific fields. This, in turn, affects the enrichment of information resources. For this, it is necessary to acquire knowledge about innovations in the economic and environmental fields of science, to understand their essence, to study their structure. Thus, the enrichment of socio-economic and environmental information is the result of ongoing economic and environmental development. In the article, the author emphasizes the importance of the wealth of information resources in the development of bibliographic sources.

Açar sözlər: sosial-
quq, sosial-
na

-

Ключевые слова: -
-
-

Keywords: *socio-economic, environmental, information, bibliographic source, science, law, social information, activities, exceptions, environmental marketing, market relations.*

Giriş: Müasir dövrdə elmin müxtəlif sahələrinin: iqtisadiyyat, ekologiya, hüquq və s. sahələrin qarşılıqlı əlaqəsi, bir-birinə nüfuz etməsi, bunun əsasında əlaqədar sahələrin genişlənməsi və cəmiyyətdəki rolunun artmasını əsaslandırır. Məlum olduğu kimi, iqtisadiyyat, ekologiya elmlərinin inkişafı nəticəsində iqtisadi və ekoloji elm sahələri genişlənməmiş, müxtəlif elm və tədris fənlərinə, ayrı-ayrı elmlərə və bilik sahələrinə ayrılmışdır. Ümumiyyətlə, iqtisadi və ekoloji elmlərin kompleksi yaranmış və formalaşmışdır. Bu proses iqtisadiyyat üçün böyük tarixi dövr olsa da, ekologiya üçün daha yeni bir dövr kimi hesab olunmalıdır.

Sosial-iqtisadi və ekoloji informasiya iqtisadiyyat və ekologiya sahəsində informasiya tələbatının təmin edilməsi vasitəsidir. Məhz buna görə də, sosial-iqtisadi və ekoloji informasiyanın mahiyyətinin aydınlaşdırılması mühüm məsələ kimi qarşıya çıxır. Sosial-iqtisadi və ekoloji informasiya üç yarım sistemdən ibarətdir: 1) iqtisadi və ekoloji informasiya; 2) hüquqi informasiya; 3) sosioloji informasiya.

Məsələnin qoyuluşu: Sosial-iqtisadi və ekoloji informasiyanın mahiyyəti məsələsinə baxmaq üçün iqtisadi, hüquqi və sosioloji kimi müxtəlif qəbilədən olan anlayışların qovşağına əsaslanan metodologiyanın olması zəruridir. Uyğun metodologiya olmadan sosial-iqtisadi və ekoloji kompleksin informasiya təminatının təkmilləşdirilməsinə dair qiymətləndirmə və zəmanətvermə mümkün deyildir.

Sosial-iqtisadi və sosial-ekoloji informasiyanın mahiyyətinin müəyyənləşdirilməsi iqtisadi, hüquqi və sosioloji aspektlərin qarşılıqlı əlaqə problemlərini nəzərdən keçirməyi tələb edir. Hazırda iqtisadi və həmçinin ekoloji bibliografiyanı hüquqi və sosioloji (ictimai) informasiyadan ayrı müzakirə etmək mümkün deyildir; onlar bir-birilə qırılmaz surətdə bağlıdır.

Hüquq ayrı-ayrı adamlar arasındakı münasibətlərlə tənzimlənir. İnsanların həyatı hüquqa təsir edir. İnsanların ictimai həyatı iqtisadi və ekoloji əlaqələrə daxil olmadan mümkün deyildir. Öz növbəsində cəmiyyətin ictimai həyat şəraitini qeydiyyata almadan iqtisadiyyat və ekoloji faktorların inkişafı mümkün deyildir, həmçinin: konkret alıcı qrupları, həmin əmtəni ala bilən konkret alıcı üçün əmtəə istehsalı, ekoloji dəyişkənlik, ekoloji turizm, ekoloji təhlükəsizlik və s.

Iqtisadiyyatın və ekologiyanın sosiologiya ilə qarşılıqlı əlaqəsinin ən parlaq nümunəsi marketinqdir.

Əsas qanun olan Konstitusiyada hüquqi normaların tənzimlənməsi həyata keçirilir. Hüquqi aspektdən başqa burada həm də ictimai aspekt: nəyi etmək, nəyi isə etməmək kimi məsələlər xüsusi yer tutur. İqtisadiyyat və ekologiya elmi – iqtisadi və ekoloji təcrübə təkcə öz aralarında deyil, cəmiyyətdə olan müxtəlif maraqlar və dəyərlərlə sıx əlaqədardır.

Sosial-iqtisadi və sosial-ekoloji aspekt iqtisadiyyat və ekologiyanın elmi ilə və iqtisadi və ekoloji təhsilin qarşılıqlı əlaqəsində təzahür edir. Hazırda iqtisadiyyat və ekologiya sahəsində mütəxəssislərin zəif nəzəri hazırlığı cəmiyyətə çox baha başa gəlir. Cəmiyyətin müasir iqtisadi və ekoloji quruluşunun əsaslarını, həmçinin iqtisadi və ekoloji elmlərinin bütün sistemlərinin nəticələrinin uçotunu bilmədən istənilən səviyyədə savadlı qərar qəbul etmək mümkün deyildir. Hazırda bütün inkişaf tarixi boyu iqtisadiyyat və ekologiya elminin nailiyyətlərinə inteqrasiya edən yeni nəzəriyyənin, yeni iqtisadi konstitusiyanın yaradılmasına çox böyük tələbat yaranır.

İqtisadi və ekoloji – hüquqi aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsi hazırda çoxlu sayda iqtisadi və ekoloji – hüquqi ədəbiyyat çap edən nəşriyyatların olmasındadır. Düzdür bu nəşriyyatlar məhz bu sahələr üzrə ixtisaslaşmış nəşriyyatlar deyillər. Amma buna baxmayaraq kifayət qədər vəsaitlər çap olunmaqdadır. Cəmiyyət həyatının, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin sosial aspektləri ilə sıx bağlı olan iqtisadi və ekoloji – hüquqi problemləri özündə ehtiva edən materialların çap olunduğu çoxlu dövrü nəşrlər də vardır. İqtisadi və ekoloji hüquq məsələlərinə, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə, bütün mülkiyyət formalarının mühasibat uçotu, əmək müqavilələrinə dair, özəlləşdirmə məsələlərinə dair, sahibkarlıq fəaliyyəti, vergi siyasəti, birja fəaliyyəti, bank işi; ekoloji sferada sertifikatlaşdırma, ekoloji marketinq, ekoloji menecment, ekoloji təhlükəsizlik və digər məsələlərə dair çoxlu sayda sənədlər məcmuəsi buraxılmışdır.

Ekoloji menecment aşağıdakılara istinad edir: konkret qərarın həyata keçirməsinin aktual və potensial ekoloji nəticələri haqqında tam informasiya əldə etmək ehtimalı; təbiətdən istifadənin səmərələşdirici iqtisadi mexanizmi; adekvat (uyğun) hüquq və ekoloji istiqamətlənmiş ictimai şüur. Bunlar ekoloji menecmentin əsas idarəedici mexanizmləri hesab olunur. Təbiətdən istifadə idarəsinin ən əsas vasitələrindən biri konkret və ətraflı tədqiqata əsaslanan, müəssisələrdə ekoloji-iqtisadi tələblərə riayət edilməsinin qiymətləndirilməsinə istinad edən ekoloji auditdir.

Ekologiya və iqtisadiyyatda ekoloji auditin məqsədlərini, vəzifələrini, məzmununu struktur sahələrinin mahiyyətini əsaslandırarkən, bir tərəfdən ona iqtisadiyyat kimi, digər tərəfdən isə ekoloji menecment elementi kimi baxmaq olar. Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, ekoloji audit həm də ekoloji sahədə milli təhlükəsizliyin təmin edilməsində təşkilati-idarəetmə, tənzimləmə mexanizmi və vətəndaşların ekoloji hüquqlarının zəmanəti kimi özünü biruzə verir. İqtisadiyyat və ekologiya anlayışında ekoloji audit - elə idarəetmə vasitəsidir ki, öz tərkibinə ardıcıl, sənədli təsdiqlənmiş, dövrü və cari olaraq təbiətdən sə-

mərəli istifadənin idarəetmə sisteminə və istehsalat prosesinin ekoloji tələblərə müvafiq olmasına qiymətvermə məsələlərini daxil edir.

Lakin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, iqtisadi-ekoloji faktorları araşdırdıqda ekoloji audit hələlilik geniş tətbiq edilmir. Audit fəaliyyətinin inkişafına maneçilik törədən amillərdən əsas qanunlarda boşluğun yaranmasıdır. Sifarişçilərin bir çoxu ixtisaslaşdırılmış ekoloji auditin aparılmasında maraqlı deyildir.

Ekologiyanın iqtisadi göstəricisi, yeni fəaliyyətə başlamış sahənin aparıcı funksiyası ekoloji marketinqdir. Ekoloji marketinqin məzmun və tərkibi ətraf mühitin mühafizəsində təbii sərvətlərdən istifadə edilməsi üzrə iqtisadi səmərəliliyin toplanmış əyani-real məlumatlarla görülmüş və görülə biləcək tədbirlərin qiymətləndirilməsidir. Burada başlıca olaraq nəzərə almaq lazımdır ki, ekoloji marketinq, cəmiyyətin və təşkilatların məqsədlərinə uyğun dəyişən ətraf mühit amillərinin əhatəsində qarşılıqlı əlaqəni təmin etmək üçün ekoloji şərtləri müvafiq normativlərlə ödəyə bilən məhsulları, xidmətləri və ideyaları yaratmaq, inkişaf etdirmək, qiymətini müəyyənləşdirmək, ekoloji proqramını hazırlamaq və həyata keçirməkdir.

Ekoloji marketinq müxtəlif fəaliyyət sahələrindən ibarət olmaqla, onun kompleks fəaliyyətləri dəyişən mühit amillərinin əhatəsində yerinə yetirilməklə, qabaqcadan planlaşdırılmalı, tətbiq edilməli və yoxlanılmalıdır. Təbiəti mühafizə tədbirlərinin qiymətləndirilməsi hesabına çəkilən xərcləri azaltmaqla dəyişməz nəticələrə nail olmaq olar. Bu əyani rəqəmlərlə sənayenin bütün sahələrində rəsmi izah etməklə sübut edilə bilər. Burada eyni adlı istehsal sahələrinin iş rejiminə əsaslanan bölgələrdə ətraf mühitə zərərli təsir göstərə biləcəyi amillər ekoloji-iqtisadi dəyərlərə əsaslanmalı və məhsulları sertifikatlaşdırılmalıdır, ekoloji sertifikatlaşdırmanın sisteminin əsas vəzifələri nəzərə çatdırılmalıdır.

Bu iş ekoloji məhsulun seçilməsinə kömək etməlidir və istehsalçılar üçün təmiz - keyfiyyətli məhsula tələbatı təmin edir. Ekoloji marketinq işçisi məhsulların və gəlirlərin bölgüsü xarakterinə diqqət yetirməlidir. Siyasi və qanuni mühitdə baş verən hadisələr və dəyişikliklər də ekoloji marketinq qərarlarına təsir göstərən başlıca amillərdəndir. Ona görə də o, mühit amillərində baş verən dəyişiklikləri daim izləməli, bunların marketinq fəaliyyətinə təsir dərəcələrini öyrənməli və fəaliyyət proqramlarını bu dəyişikliklərə uyğunlaşdırmağı qarşıya məqsəd qoymalıdır. Belə olan mühitdə ekoloji-iqtisadi səmərəliliyi təmin etmək olar. Bu ekoloji marketinqin beynəlxalq hüquqi normalarına əsaslanan qəbul edilmiş arzu və təkliflərin göstərici kriterlərindən hesab olunur.

Beləliklə, ekologiya və iqtisadiyyat problemləri müasir şəraitdə ekoloji sahibkarlıq daxilində ekoloji menecment, təbiətdən istifadənin ekoloji-iqtisadi təhlili, proqnozlaşdırılması və planlaşdırılmasında ekoloji audit və nəhayət, marketinqin sosial bazasında isə ekoloji marketinqin şəraitə uyğun işlək mexanizmləri qarşılıqlı əlaqələndirilir, bütün sahələrdə hər üçünün hüquqi problemləri bir daha müəyyənləşdirilir.

Ekoloji-iqtisadi proqnozlaşdırmanın əsaslarından biri tarazlı inkişaf modelinə keçid konsepsiyasıdır. Hər bir ölkə özünəməxsus meyarlara malikdir.

Modelin keçid konsepsiyasında onun vəzifələri, koordinasiyları, istiqamətləri və tarazlı inkişafa keçid şərtləri, habelə qərar qəbul edilməsi və həmin qərardan irəli gələn inkişafın dəqiq rəsmi göstəriciləri müəyyən edilməlidir. Konsepsiyanın bu rəsmi faktorları, yəni anları proqramların funksiyalarının formalaşdırılması üçün əsas ola bilər. Ekologiya və iqtisadiyyatın qarşılıqlı əlaqələndirmələrinə istinad edilərək təbiəti mühafizə tədbirlərinin qiymətləndirilməsi, onun iqtisadi səmərəsinin nəticəsi zəruridir. İqtisadiyyatda həmişə resurs azlığından ən yaxşı variant seçmək üçün imkanlar müəyyən edilməlidir.

Ekoloji iqtisadiyyatın ən vacib prioriteti tədbirlərin ödənilməsi şərtlərini təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə etməklə atmosferin qorunması olub, müxtəlif üsulların tətbiqi ilə həyata keçirilir. Bunun üçün toz və qaz təmizləyici aparatlardan istifadə olunmalıdır. Quru və yaş olmaqla tozdan təmizlənmə iki yerə ayrılır. Bu zəhərli qaz qarışıqları, adsorber qurğuları ilə təmizləmək müəyyən həddə qədər ola bilər. Tikinti materiallarının istehsalı texnologiyasında başlıca görülə biləcək işin birinci aspekti atmosferi çirkləndirən qazdan necə təmizləmək və alınmış məhsuldan təkrar hansı yeni bir məhsulu əldə etməkdir.

Məsələnin izahı: Bazar münasibətləri və ekoloji dəyişikliklərin baş verdiyi şəraitdə aktual iqtisadi və ekoloji məsələlərə, həmçinin onlara verilən izahatlara şərhlər (vergilər, təsərrüfat, ekoloji vəziyyət, iqtisadi və ekoloji hüquq, kommersiya və hüquq, sahibkarlığa yeni başlayanlar üçün mühasibat uçotu, ekoloji təhlükəsizliyin araşdırılması, ekoloji problemlər və s.) qovşağında normativ aktlar məcmuələri və s. dair müxtəlif tövsiyələr nəşr olunur.

Bazar münasibətləri şəraitində və qloballaşan cəmiyyətdə iqtisadi və ekoloji –hüquqi ədəbiyyata çox böyük sorğu müşahidə olunur. İslahatların gedişində hüquq yaradıcılığı fəaliyyəti xeyli güclənir.

İqtisadi və ekoloji - hüquqi və ictimai aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsi belə təzahür edir: iqtisadiyyat və ekologiya sferasında çoxsaylı təsərrüfat obyektləri fəaliyyət göstərir, istehsalat və idarəetmə fəaliyyəti, əməyin və istehsalatın təşkili, ekologiyanın qorunması həyata keçirilir. Burada istehsalat və idarəetmə fəaliyyəti ilə məşğul olan, öz adekvat maraqları və tələbatları olan subyektlər (şəxslər) fəaliyyət göstərilir. Müxtəlif təsərrüfat obyektlərində çalışan adamlar öz hüquqlarını yaxşı bilməlidirlər. Deməli, ölkənin ekologiya və iqtisadiyyatında aparıcı rol oynayan çoxsaylı təsərrüfat obyektlərinin fəaliyyəti ola bilsin ki, lazımi qədər qanunvericiliklə tənzimlənməlidir. İqtisadiyyat və ekologiya sahəsində qanunvericiliyi real həyatın tələblərinə müvafiq olaraq həyata keçirmək lazımdır. İqtisadiyyatın və ekologiyanın inkişafına istehsal qüvvələrinin səviyyəsi, istehsal münasibətlərinin xarakteri, kadrların peşəkar hazırlıq səviyyəsi, onların əmək fəaliyyətinin səviyyəsi təsir göstərir; iqtisadiyyat və ekoloji sferadakı proseslər istifadə üçün vacib olan rəsmi normativ sənədlərin məcmusu ilə tənzimlənilir.

Hazırda məlum olduğu kimi, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin işlətdiyi böyük miqdarda qiymətli kağızlar (səhmlər, istiqraz vəərəqələri, veksellər və s.) vardır. Bütün bu sənədlər hüquqi tərtibat tələb edir. Xüsusilə özəlləşdirmə (xü-

susi mülkiyyətçilik) prosesində səhmdar cəmiyyətlərinin kütləvi yaranması bu cəmiyyətlər haqqında xüsusi qanun tətbiq olunmasını tələb edir.

İqtisadi və ekoloji – hüquqi və ictimai aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsi vergi siyasətinin həyata keçirilməsində təzahür edir. Vergilərin yığılması büdcənin (iqtisadi və ekoloji aspekt) normal fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə həyata keçirilir. Vergi qanunvericiliyinə müvafiq vergilərin yığılması Azərbaycan iqtisadiyyatı və ekologiyası qanunvericilik bazasında ən zəif yerdədir. Vergilər əhalinin müxtəlif təbəqələrindən yığılır (ictimai aspekt). Bununla əlaqədar olaraq qanunvericiliyə daim dəyişikliklər və əlavələr edilir (hüquqi aspekt). Bu bazarlığın, satışın və s.-nin həcmi aydın planlaşdırmağa imkan vermir (iqtisadi aspekt). Hazırda vergi yükünün ağırlığı çox möhkəm hiss olunur (iqtisadi aspekt). Bu zaman vergiqoymanın normativ bazasının qeyri-sabitliyi, dolaşıcılığı, birmənalı olmamağı müşahidə edilir (hüquqi aspekt). Bu vergi xidmətinin təminatında da böyük məsrəflərə səbəb olur (ictimai-iqtisadi aspekt).

Müasir qanunvericilik mürəkkəb və ziddiyyətlidir. Qanunvericiliyin tənzimlənməsi əvvəllər, əsasən, normativ müəssisə, idarə aktları ilə tənzimlənən həyat sferalarına yayılır. Bu zaman milli Azərbaycan və beynəlxalq hüquqların yaxınlaşması baş verir. Ali hakimiyyət orqanlarının və Azərbaycan Respublikası idarələrinin hüquqyaratma funksiyalarını fəallaşdırmaqdan ötrü hüquq yaradıcılığının effektiv strategiyasının işlənilib-hazırlanması xüsusilə zəruridir. Hüquqyaratma strategiyası siyasi və iqtisadi islahatların vəzifə və məqsədlərinə uyğun gəlməlidir. Qanunvericiliyin və hüququn inkişafında Azərbaycan cəmiyyətinin yenilənməsi məsələlərinin əks etdirilməsi vacibdir. Hüquqi inkişafın planlaşdırılması əsasında aparılan hüquqyaratma strategiyası siyasi və iqtisadi ictimai proqnozlaşdırma nəticələrindən istifadə bazasına əsaslanır. Hüquq yaradıcılığı strategiyasında hüquq, ictimai, siyasi və iqtisadi aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsi buradan aydın görünür. Hüquq yaradıcılığının öz metodologiyası var. O, “hüququn və qanunvericiliyin inkişafına fəal təsir göstərən ictimai amillərin aşkara çıxarılması, analizi və uçotuna” istinad etməlidir.

Müasir siyasi və iqtisadi şəraitdə hüquqyaratmanın formalaşmasında iki əsas amilin ayrılması hüquq, iqtisadi və siyasi aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsində öyrənilir. İqtisadi və ekoloji amil iqtisadi-ekoloji hadisələrin, proseslərin, faktların məcmusudur. Onlar cəmiyyətin hüquq sisteminin inkişafına təsir göstərir. İqtisadi və ekoloji amil, siyasi və hüquqi sistemdə, dövlətdə və hüquqda dəyişikliklər prosesində başlıca amillərdir. Qanunvericilik fəaliyyətində iqtisadiyyatda və ekologiyada baş verən konkret prosesləri nəzərə almaq lazımdır. Siyasi-iqtisadi və siyasi-ekoloji islahatların həyata keçirilmə praktikası iqtisadiyyat və ekoloji siyasət arasında dərin əlaqələrin olduğunu göstərir. İqtisadi və ekoloji faktor hüquq normaları və institutlarına fəal təsir edir. Onlar cəmiyyətin iqtisadi və ekoloji münasibətlərini tənzimləyir. İqtisadi və ekoloji faktor şəxsiyyətin hüquqlarının, xüsusilə iqtisadi və ekoloji (xüsusi mülkiyyət hüququna) inkişafının proqramlaşdırılması prosesində də nəzərə alınmalıdır. İqtisadiyyatın və ekologiyanın hüquqi tənzimlənməsində qanunverici, icraçı və

məhkəmə orqanları (hökumət və nazirliklər, yerli hakimiyyət orqanları, prokurorluq, məhkəmə sistemi, daxili işlər və arbitraj orqanları) iştirak edir.

Hüquqyaratmanın səmərəli strategiyasının işlənilib hazırlanması onun əsas xüsusiyyətlərini əks etdirən bazar iqtisadiyyatı modelinin olmasını tələb edir. Ayrı-ayrı ölkə və regionların konkret xüsusiyyətlərini əks etdirən modelər onun çərçivəsində formalaşır.

Ekoloji qrupların və bazar strukturlarının yaranıb fəaliyyət göstərərək formalaşmasına dövlət və hüquq təsir edir. İqtisadiyyata və ekologiyaya dövlət-hüquq təsiri vətəndaş cəmiyyəti institutlarının (sahibkar ittifaqları və müzdlü işçilər həmkarlar ittifaqları, istehsalat özünüidarə və istehlak cəmiyyətləri orqanları, istehlakçılar assosiasiyası, icarədarlar, fermerlər cəmiyyəti, ekoloji cəmiyyətlər, ekoloji birliklər və s.) təsiri ilə tamamlanır. Onların vəzifəsi istehsalat və mübadilə iştirakçıları arasında razılaşıdırılmış və sivil münasibətləri təmin etmək, ictimai tərəfdaşlığın fəlsəfəsinə əsaslanan çoxlu xüsusi məqsədlərin (meyllərin) toqquşması və ziddiyyətlərini yumşaltmaqdır.

Bütün iqtisadi və ekoloji münasibətlər hüquqi münasibətlərdir. Məsələn, müzdlü fəhlə tutma - işçi ilə işəgötürən arasında müqavilədir. Əmtəə satışı – satıcı ilə alıcı arasında hüquqi sövdələşmədir. Buna görə də bazar iqtisadiyyatında istehsalat və tələbat prosesində yaranan bütün məsələlər məhkəmə qaydasında (vərəsəlik, nikah müqavilələri və i.a.) həll edilə bilər. Burada həm iqtisadi və ekoloji, həm də hüquqi aspektlər vardır. Bütün iqtisadi və ekoloji münasibətlər həmişə hüquq çərçivəsində baş vermişdir. Məsələn, təhkimçilik hüququ, ekoloji hüquq.

Ekoloji münasibətlərin (o cümlədən ictimai) hüquq vasitəsilə tənzimlənməsi yeni əsaslandırılmış qanunların qəbulu ilə başlamalıdır. Qanunçuluğun əsasını ölkə konstitusiyası təşkil edir. Beynəlxalq normalara uyğun olaraq, konstitusiya ekoloji münasibətlərin tənzimlənməsində dövlətin ümumi yaşamasını müəyyənləşdirir. Belə ki, dünyanın əksər ölkələrinin konstitusiyası BMT tərəfindən 1948-ci ildə qəbul edilmiş “İnsan hüquqlarının ümumi Bəyannaməsi” və insan hüquqlarına dair başqa beynəlxalq sənədlərinin ideyalarını özündə ifadə edir.

İqtisadi və ictimai aspektlər iqtisadiyyat və əməyin sosiologiyası kimi iqtisad elmi ilə tədqiq edilir. Əmək münasibətlərinin dəyişdirilməsi onların mahiyyətinin iqtisadçılar da daxil olmaqla müxtəlif mütəxəssislər tərəfindən öyrənilməsinə tələb edir. Əmək məsələlərini, əməkdə sosial proseslərin mahiyyətini bilmədən, başa düşmədən əməkdə dəyişiklik etmək, əməyin səmərəliliyini yüksəltməyə və bütövlükdə ictimai istehsala nail olmaq mümkün deyildir. Hazırda praktiki olaraq əmək münasibətlərinin bütün elementləri – mülkiyyətə münasibət, əməyə cəlb edilmə, istehsal olunan məhsulun bölüşdürülməsi, əməyin təşkili, əmək şəraiti dəyişikliyə məruz qalır. Bazar şəraitində işçinin vəziyyəti dəyişir. O, müzdlü işçi də ola bilər, mülkiyyətçi də. İşsiz statusu meydana çıxır. İşçi bazar şəraitində sahibkara öz əməyini satır və əməyinə görə maaş alır, sahibkar isə cəmiyyət üçün faydalı olan məhsul üçün gəlir də əldə edə

bilir, lazımsız məhsul üçün zərər də çəkə bilir. SSRİ-nin ictimai siyasəti birinci yerdə dururdu. Bütün dövlət qanunları işçiləri müdafiə edirdi. İslahat illəri əməyin təşkilinə və əmək haqqına, ictimai proseslərin tənzimlənməsinə əsaslı dəyişikliklər gətirdi. Əmək fəaliyyətinin öyrənilməsinin əsasını onun fizioloji mahiyyəti təşkil edir. Bu planda əmək insanın fizö n t=

sıx bağlıdır. Belə ki, bütün iqtisadi, ekoloji və hüquqi problemlərin cəmiyyətdə öz yeri var. İqtisadi, ekoloji, hüquqi və ictimai aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsi sosial-iqtisadi, sosial ekoloji informasiyanın əsas struktur yarım bölməsindən biri kimi iqtisadi və ekoloji biblioqrafiyanın formalaşmasının ən mühüm başlanğıc əlamətlərindən biridir.

Ümumiyyətlə, iqtisadiyyata, ekologiyaya dair biblioqrafik xidmət vasitələrini yaradarkən onun hüquq və sosiologiya ilə sıx əlaqəsini nəzərə almaq lazımdır. Deməli, sosial-iqtisadi və sosial-ekoloji informasiya dedikdə, istehlakçıların sənədli, faktoqrafik və biblioqrafik informasiya tələblərinin tam təminatına iqtidarlı iqtisadiyyat, ekologiya, hüquqşünaslıq, sosiologiyaya dair informasiyalar başa düşülür.

Nəticə: Apardığımız araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, iqtisadiyyat və ekologiya sahəsində informasiya tələbatının təmin edilməsi üçün müəyyən mexanizmlər işlənib hazırlanmalıdır. Məhz bununun üçün mühüm tədbirlər görülməlidir. İqtisadi və ekoloji informasiyanın artması elmin sürətli inkişafı ilə bağlıdır. Beləliklə, iqtisadi və ekoloji inkişaf nəticəsində informasiya mövcud olur və onun əsasında biblioqrafik mənbələr işlənib hazırlanır. Biblioqrafik mənbələrin işlənib hazırlanmasında isə iqtisadi və ekoloji informasiyanın mahiyyətini düzgün dərk etmək, öyrənmək lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Семенова Г.Г. Экономическая библиография: Учебник: В 2 ч. –М.: МГУКИ, 2000. Ч.1. Исс
Ы й - ня]Ц У ИсЧ Иб к